

A TORONTÁLI NÁBOB

Rádiójáték egy furcsa sorsról

GOBBY FEHÉR GYULA

Szereplők:

Kiss Ernő altábornagy, a torontáli nábob

Dörgő Hang, a vezénylő tiszt, a hadbíró, a parancsnok hangja

Suttogó Hang, a Kiss melletti cellákban lakó Schweidel József és Lázár
Vilmos aradi vértanúk hangja

(A bejelentőzene váratlanul megszakad.)

DÖRGŐ HANG TISZT URAK! FELÁLLNI, VIGYÁZZ!

(A Dörgő Hang a vezénylőtiszt recsegő basszus hangja, Kiss Ernő hangja monoton, tenor hang, néha egy pici visszhangja támad, üres cellában maga elé beszél)

KISS Anyám azt mesélte, olyan pici gyermeknek születtem, a bába nem is hitte, hogy megmaradok. Kicsi volt a lábam, kicsi a kezem, az ujjaimat nem merészelték megfogni, mert félték, hogy letörik őket. Az arcom mind összekapartam a körmeimmel, de nem merték levágni őket, mert olyan átlátszóak voltak, mint a hártya a lovak szemén. Nem akadt vállalkozó, aki késsel vagy ollóval hozzáér. És a sírásom is halk volt, ha nem alszik mellettem az ágyon a szoptatódajkám, éjjel észre sem vették volna, hogy nyivákolok. A dajka mellbimbója olyan nagy

volt, nem hitték el, hogy képes leszek a számba venni, de én mégis bekaptam. Még két-éves koromban is szoptam attól az asszonytól. Már szökött előlem, én meg utána vittem a kis sámlit, követeltem a csecseit. A jobbágyok mind kiröhögték. Azt mondták neki, még akkor is szoptatnia kell, mikor már alul bevágom neki a fütőköst. Durvák, hamisak és lusták voltak a mi szolgálaink, mindig a tréfákon járt az eszük. Nekem is azt mondták egyszer . . .

DÖRGŐ HANG TISZT URAK, A HADBÍRÓSÁG BEVONULT! LEÜLNI, PIHENJ!

KISS Nagyapám még tudta magáról, hogy örmény. Akkoriban adtak erre nagyon. A Bánságba mintegy háromezer örmény költözött, egymást segítették, pénzelték. Egymás között házasodtak. Az apám már szerb nőt vett feleségül, de anyám se törődött a származásával. Ő Bogdanovits Anna volt, és csak a vagyonnal törődött. Mikor édesapám meghalt, hogy a negyvenezer holdat megőrizze, anyám rögtön férjhez ment báró Ernst Loewenhez. Valamiképpen szerették is egymást. Soha hangos szót nem váltottak. A pénzt mindig közösen osztották be, terveket közösen készítettek a gazdaság fejlesztéséről, új gépek vásárlásáról, az adókedvezmények megvásárlásáról. Évi ötszázezer forint jövedelmet tudtak elérni. Többször elmondták nekem, hogy ennél többet nem képes szerezni még a zágrábi püspökség sem a déli végeken.

DÖRGŐ HANG TISZT URAK! SÉTÁRA KÉSZÜLNI, INDULJ!

KISS A mostohaapám kötelességének érezte, hogy nekem megfelelő nevelést biztosítson. Ő igazi osztrák volt, egy percig sem viaskodott benne semmiféle örmény, szerb vagy magyar vér. A Habsburgok iránti feltétlen hűség jellemezte, bár ez sose akadályozta meg benne, hogy annyi adót csaljon el, amennyit csak lehetett. A szemtelenség végső határáig. A bécsi Teréz Akadémiára íratott kamaszkoromban, s erre nagyon büszke volt, bár előttem nem titkolhatta, hogy lényegében meg akar szabadulni jelenlétemtől. Nemegetszer lestem ki, mikor fölhajtotta a komorna szoknyáját. Lehet, hogy éppen az a nő biztatta erre a lépésre, mert egyszer este megleptem lefekvéskor, és mire sikolthatott volna, már meg is nyomtam. Nem voltam túl erős fickó, de ha nőről volt szó, azt megtanultam az eleméri szerűn, hogy nem szabad sokat tétovázni.

(Egészen közlelről suttagó hang.)

SUTTOGÓ HANG Mondd, te ki vagy?

KISS Ki vagyok én?

SUTTOGÓ HANG Mondd, ki vagy?

KISS Ki is vagyok? Te tudod, ki vagy?

SUTTOGÓ HANG Lázár Vilmos ezredes vagyok. A Vaskapu védelmére kirendelt hadtest parancsnoka.

KISS Kiss Ernő tábornok vagyok. Altábornagy. Országos főhadparancsnok.

SUTTOGÓ HANG Hol születtél?

KISS Temesváron születtem 1799. június 13-án.

SUTTOGÓ HANG Nagybecskereken születtem 1817. október 24-én.

KISS Hol vagy?

SUTTOGÓ HANG Melletted levő cella. Nagyon halkán beszélj, minden ajtó előtt külön őr áll.

KISS Rám mindig vigyázott valaki. Egész életemet úgy éltem le, hogy valaki őrt állt, ápolt, irányított, vigyázott. De én nem hagytam magam. Se vigyázni, se irányítani. Még a Collegium Theresianum növendékeként sem. A bécsi Fräuleinek közül jó néhány emlegeti a nevemet, mert fiatal voltam ugyan, de nem voltam tapasztalatok nélkül. És a tanárok is emlegethetnek. Szerintük léha életet éltem. „Maga nemes ifjú, de nagyon léha – kiabálta Schönberg professzor, életem egykori megkeserítője. – Maga léha fiatalember, akit meg kell nevelni. Okvetlenül meg kell nevelni.” Nemigen sikerült neki az én nevelésem. Már a gondolatra, hogy a saját képére akar formálni, röhögésben törtem ki. Schönberg, a pontos. Schönberg, a pedáns. A tiszta. Az ápolt. A visszafogott. A becsületes. A szerény. A példás. Az okos. A tanult. A dolgoz.

DÖRGŐ HANG A VÁDLOTT ÁLLJON FEL! A VÁDLOTT VÁLASZOLJON A HADBÍRÓ ÚR KÉRDÉSEIRE!

KISS Mostohaapám szerint a katonatiszt más, mint a közönséges ember. A civilek nem érnek annyit, mint a katonák. Bekerültem a bécsújhelyi katonai akadémiára. Oda csak az mehetett, aki bele-született. Nem követelték az érettségi bizonyítványt. Még azt se kérték, hogy gyötörjük a fejünket. A haditudományokról is inkább meséltünk. Lőttem, lovagoltam, felvonultam, felöltöztem, levetkőztem. Még húsz-éves sem voltam, mikor a Galíciában állomásozó székely huszárezred hadapródja lettem.

DÖRGŐ HANG A VÁDLOTT FELESKÜDÖTT A CSÁSZÁR SZENT NEVÉRE!

KISS Nagyon unalmas volt a katonaelet, ha az ember nem tett ellene semmit. Háború régen nem volt, minden lépést szabályzat írt elő vagy szabályzat tiltott. Rettentően untam a társaimat is. Csupa öreg tiszt, csupa megrögzött, fafejű, beszabályozott, megregulázott marha. Még előléptetésre sem számíthatott az ember. Az ezredben száznál is több önköltséges kadét várakozott az előléptetésre. Olykor nyolc-tíz évet is várakozott. A tetejébe mind nőtlen volt, mert nem voltak képesek letenni a kauciót a házasságra. Egy hadnagynak akkor kétezer forintot, a főhadnagynak háromezret, a századosnak hatezret kellett letétbe helyeznie. Unalmas kan társaság egyhangú élete zajlott körülöttem. Nem tudtam elviselni őket.

SUTTOGÓ HANG Mondd, ki vagy?

KISS (*suttogva*) Vilmos, te vagy?

SUTTOGÓ HANG Mondd, ki vagy?

KISS Vilmos, ne játssz velem.

SUTTOGÓ HANG Gyere a másik falhoz.

KISS Nem balról vagy?

SUTTOGÓ HANG Jobbról. Erre tarts.

KISS Ki vagy te jobbról suttogó?

SUTTOGÓ HANG Schweidel József tábornok vagyok.

KISS A zombori Schweidel. Ismerlek.

SUTTOGÓ HANG Mondd, ki vagy?

KISS Kiss Ernő vagyok, főhadparancsnok.

SUTTOGÓ HANG Nem hallom. Mondd, ki vagy?

KISS Két föltétellel érvényesülhetett az ember. Ha volt rokona a tábornoki karban, meg ha volt pénze rá. Nekem mindkét föltételem megvolt. Báró Loewen tábornok egy kicsit szíttá a fogát, de én untam a hadapróságot. Minden kicsinyességet untam. Minden unalmat untam. Minden társadalmi ketrecet. Nyert ügyem volt. Báró Loewen tábornok kegyeibe fogadott egy-két előttem levő tisztet, én meg lefizettem a többit, és elindultam fölfelé a ranglétrán. A jövedelem egy része ráment a csúszópénzekre, de huszonkét éves koromban hadnaggyá léptettek elő. Huszonöt évesen főhadnagy, harmincévesen százados, harminckét évesen őrnagy, négy év múlva alezredes, negy-

vennégy évesen ezredes voltam. Akkor már nem élveztem a rangokban, de ha egyszer nekifogtam, abbahagyni se volt érdekes.

DÖRGŐ HANG MAGA TÁBORNOK ELÁRULTA A LEGFELSŐBB HADVEZETÉST!

KISS Kártyázni szerettem. Ezüstöt, aranyat vásárolni. Imádtam a drágaköveket. Meg a jó lovakat. A fényes uniformisokat szerettem. Elég jól megtanultam rajzolni is, hogy a saját ruhámat magam tervezhessem. Szerettem pukkasztani a bugrisokat. Külön szabóm volt, de ha nem voltam elégedett a munkájával, egy hétig is lovagoltam, csak hogy igazi mesternél készíttessem el öltözékemet. A mentéimet karcagi szűcs csinálta, a dolmányt túri mester mérték szerint. Nálam a kardkötő zsinórja, a nadrág zsinórja, a lószerszám boglárja, a takarók hímzése valódi aranyszálból készült. Alább nem adtam. Ragyogott az ujjamon a gyűrű, csillogott a csákó, fénylett a kard. Ha már katona lettem, irigyen nézzenek a civilek.

DÖRGŐ HANG A VÁDLOTT NE NYILVÁNÍTSON VÉLEMÉNYT! A VÁDLOTT CSAK A HADBÍRÓ ÚR KÉRDÉSEIRE FELELJEN!

KISS Sok nővel összefeküdtem életemben. Már otthon a birtokon belekóstoltam a lányokba. Aztán életem során még több kapcsolatba keveredtem. Négy törvénytelen gyermekem van, két lányomat a bíróság előtt ismertem el saját szülöttemnek. Az az igazság, hogy csak két nőt szerettem tiszta szívből az anyámon kívül. Huszonkét évesen szerettem bele Rebekába, egy tarnopoli zsidó lányba. Tizenhét éves volt az eszemadta, ébenhajú, fekete szeme úgy ragyogott, mint két drágakő. Megszöktettem, mert az atyja nem tudta elképzelni, hogy egy katolikus viszi el a leányát. Saját szüleim is kétségbeestek, mert a báró már kinézett számomra valami püderezett orrú bécsi grófnőt, akinek a családja egyengette volna utamat a magasabb régiók felé. Rebekánál nem számítottak a régiók. Minden porcikája többet ért minden pozíciónál. Olyan volt a sorsunk, mintha elátkoztak volna minket. Mire hazaértem egy háromhetes hadgyakorlatból, már el is temették. Bosszút esküdtem a sors ellen, többé nem vezettem senkit az oltár elé.

SUTTOGÓ HANG Van még reményünk? Mondd, van még reményünk?

KISS (*suttog*) Az utolsó pillanatig van remény, Vilmos.

SUTTOGÓ HANG Én a József vagyok.

KISS Ti vagytok az én apostolaim. Józsefeim. Emlékezz rá, József a kút mélyén is reménykedett, mikor elhagyták testvérei. Bennünket nem hagytak el.

SUTTOGÓ HANG Mit mondasz? Nálad is járt a ferences testvér?

KISS Rebekától nem adott utódot az Úr, és másik szerelmentől sem született gyermekem. Fájdalmam enyhítésére beszélgettem sokat báró Loewen Júliával, mostohatestvéremmel. Bennünket nem vér szerinti kapcsolat, hanem szívünk fűzött össze. Nemcsak rokonom volt, hanem tőlem hat évvel idősebb, férjezett asszony. Ő volt az egyetlen nő életemben, aki teljesen megértett. Elfogadott. Hibáimmal, hiúságaimmal, felületességemmel együtt. Teljesen. De a férje, Fredigone Alajos ezredes úgy tartja, mint a pók az áldozatát. Tőlem távolra vitte, csupán illatos levelei bizonyítják, hogy fizikailag akármilyen távolra is úzik, szíve mindig velem marad.

DÖRGŐ HANG A TÁBORNOK ÚR MIVEL MAGYARÁZZA EDDIGI GONOSZ CSELEKEDETEIT? VÉDEKEZIK-E AZ ELLENE ADATRÓL ADATRA FELHOZOTT VÁDAK ELLEN?

KISS Két lányomat tisztességgel férjhez adtam. Talán imádkoznak értem. Biztosan, hiszen tőlem függ évi járandóságuk. Az egyik Kiss Rozália volt, amíg férjhez nem ment, most Bobor Györgyné. Azt mondják, hasonlít rám. Erre csak hümmögni lehet, meg hát kimondani az igazat: az édesanyja nagyon helyes fehérnép volt. Ha megöleltem, sose bántam meg. A másik lányom Kiss Augustza lett, most Dániel Jánosné. Jó asszonyok, nem kicsapongóak, ilyen tekintetben vagy nem örökölték, vagy legyőzték az én természetemet.

DÖRGŐ HANG TISZTEK, SORAKOZÓ! MINDENKI ÁLLJON AZ AJTAJA MELLÉ! A CELLÁK SZOKÁSOS ÁTKUTATÁSA KÖVETKEZIK!

KISS Nagyon szerettem, ahogy mondani szokták, „házat tartani”. Nálam francia borok voltak, igazi francia konyakból nagy választék, de aki kért, az kaphatott orosz vodkát is, német rizlinget, görög pálinkát. Mindenről gondoskodott hú szolgám, nagyszentmiklósi Kovács Mihály, aki Galíciától kezdve Milánón át keresztül-kasul járta velem az egész birodalmat. Hurcolta utánam kedvenc szófáimat, kedvenc kártyaasztalomat, kutyáimat, néha nőimet is. Olyan volt, mint a mesebeli szellem, csak parancsolni kellett neki, minden kívánságom

teljesült. Talán ott különböztek, hogy én fizettem is a szolgálataiért. Fizettem, de ő hallgatott, diszkrét volt, gyors, és sohasem árult el rólam semmit. Azt hiszem, ezt még egy feleségtől is sok elvárni.

SUTTOGÓ HANG Mivel védekezel?

KISS Sok a szúnyog itt Aradon.

SUTTOGÓ HANG Én azt mondtam a bírónak, hogy sohasem hagytam el a Felséges Urat. Bízok benne, hogy kegyelmet fog adni mindnyájunknak.

KISS Kiszívják a vérünket az utolsó cseppig.

SUTTOGÓ HANG Kegyelmi kérvényt is adok be. Személyesen jószágos Uralkodónkhoz.

KISS A kérvény akkor jó, ha kemény papírra írod. Legalább néhányat agyonüthetsz vele a vérszívók közül.

SUTTOGÓ HANG Harmincöt év hűséges szolgálat áll mögöttem. Erre csíklevest adnak meg bűdös húst romlott káposztával.

KISS Ebben a hidegben csak mi fázunk, a poloskák meg a szúnyogok vígan lakmároznak.

SUTTOGÓ HANG Az utolsó pillanatig bizakodom. Másként nem tudok élni. Nem merem átadni magam a halál gondolatának.

KISS Sokan észrevették, hogy semmibe veszem a katonai regulát. De mindenki befogta a száját, ha ajándékot kapott tőlem. Julius Jakob Haynau egyszerre szolgált velem Milánóban 1830-ban. Akkor alezredes volt. Együtt whisteztünk szinte mindennap. Elnyerte egy csomó pénzemet. Kölcsönkért tőlem 30 000 aranyat, aláírta a váltót, de mind a mai napig be nem váltotta. Sőt. Azóta újabb kölcsönöket vett fel tőlem. Most éppen nyolcvanezer forintokkal tartozik. Ha elítélnék, mindenemet elkobozzák, a kölcsönt senkinek se kell visszaadnia. Haynau ítéletében bízni lehet. Ha fogadni lehetne rá, biztos befutót jelentene.

DÖRGŐ HANG **ESKÜSZEGÉS ÉS FELSÉGSÉRTÉS A VÁD!**
A HADBÍRÓSÁG FELADATA MEGBÜNTETNI AZ ESKÜSZEGŐKET!

KISS Ahova kineveztek, ott rangomhoz méltó otthont rendeztem be. Mikor végre hazakerültem, rendbe hozattam az eleméri kastélyt. Olyan bálakat rendezett itt Kovács Mihály, hogy egész Torontál vármegye a csodájára járt. A huszárezredet újraöltöztettem, új lovakat vettem nekik, és mivel a hannoveri király tulajdonát képezték, elha-

tároztam, hogy meglátogatjuk. A negyvenfős osztagot, akikkel együtt lovagoltam végig a birodalmat, külön fölöltöztettem. A közlegények posztójának rőfje egy aranyba került. A tiszteké három aranyba. A világoskék angol szövetet egy lyoni kereskedőtől vettem. Úgy ragyogott mindegyik, hogy a nagybecskereki kereskedők küldöttséget menesztettek hozzám, követelték, hogy legényeim ilyen öltözékbe ne lovagoljanak a városba, bálba, mulatságra be ne térhessenek, mert a becsületes kereskedőnek erkölcse sorra elbukott.

DÖRGŐ HANG BE KELL VALLANIA MINDEN TETTÉT!
A TÖRZSHADBÍRÓ ÚR ÚGYIS KIDERÍTI VÉTKEI SORÁT!
TESSÉK ELŐBB VALLOMÁST TENNI!

KISS Elkészíttetem magamnak a pápai Krisztus-rend egyenruháját. A bíborvörös kabátot hímezett arany falevelekkel ékesítettem. Gallérja és hajtókái fehér posztóból valók. Nadrágom is hófehér volt, kétujjnyi széles arany szegéllyel. Kalapom fehér tollal és arany bojtjal díszítve. A sötétpej telivér arabus kancámat lovagoltam, és volt gondom rá, hogy a ló ragyogó szerszáma se maradjon el saját ruhám fénye mögött. A város polgárainak leesett az álla.

SUTTOGÓ HANG Eltörtem vörösboros kancsómat.

KISS (*suttog*) Nem jó jel.

SUTTOGÓ HANG Levest és babot adtak büdös sonkával. Ezek meg akarnak alázni minket.

KISS Végre rájöttél.

SUTTOGÓ HANG Bennünket akarnak megalázni, akikkel együtt szolgáltak jóban s rosszban évtizedekig. Akik szolgáltuk őket minden erőnkből.

KISS Éppen azért.

SUTTOGÓ HANG Istenem, adj erőt. Már a határon vagyok. Nem bírom ki tovább.

KISS József! Ne légy elveszve!

SUTTOGÓ HANG Vilmos vagyok. Tudod!

KISS Hát persze! Akkor se engedd el magad.

SUTTOGÓ HANG Szegény Marim se láthatom. Ő volt mindenem. Az egyetlen asszony a földön számomra. Legalább hozzám bocsátanak, hogy még egyszer magamhoz szoríthassam. De nem! Ezt a kegyet se engedik meg számomra!

KISS Jó neked.

SUTTOGÓ HANG Miért? Én mártír vagyok, és ártatlanul halok meg.

KISS Legalább van a világon egy asszony, aki gondol rád. Nekem ötven asszony mondott bókokat, most mégis elhagyatva ülök itt egymagamban.

DÖRGŐHANG A CELLÁKBAN CSEND LEGYEN! AKI RAJTAKAPATIK, HOGY BESZÉL, AZ SZIGORÚAN MEGBÜNTETTETIK!

KISS No, ne mondd! Érdekes lehet a haláltól is szigorúbb büntetést kiróni.

DÖRGŐ HANG AKI BESZÉL, AZ HOLNAP NEM KAP KOSZTOT!

KISS Holnap bűdös hús nélkül maradtok, kedves apostolaim. Majd én állítom össze a menüt a búcsúvacsorára. Nézzük csak. Mondjuk sajtos hagymaleves vagy stílusosan Soupe á la bataille. Esetleg békebeli módra Du Barry krémleves. Pácolt gomba. Természetesen burgundiában pácolt. Három hétig áztatott. Boeuf a lá mode. Vagy mondjuk sonkás borjúrolád. Bánycomb provence-i módra. Illatos ecetes mártással. Meg Cumberland-mártás, hogy válogatni is lehessen. Epres-sárgabarackos torta. Vagy flan tojáshabbal. Antillai ananászos flan. Gesztenyerúd. Diós palacsinta. Bajor kuglóf. Hájás ízes táska. Hideg narancsos rizskrém nápolyi módra.

SUTTOGÓ HANG Az Istenre kérek, altábornagy úr! Hadd el. Felejtsd el. Nem bírom tovább.

KISS (*suttog*) Anyámasszony katonái. Egy kis természetes étrendtől is összetrottyantok. Még csak most kezdek belejönni.

SUTTOGÓ HANG Hagyjál békén sírni.

KISS Magadat siratod? Akármikor meghalhattál volna. Fölöslegesen is meghalhattál volna.

SUTTOGÓ HANG Az ember mindig fölöslegesen hal meg. Úgy érzem, még rengeteg tennivalóm van. És nincs, aki helyettem elvégezné ezeket a munkákat. Ha én nem teszem meg, senki oda se hederít.

KISS Légy férfi. Vedd tudomásul, hogy olyan helyzetbe kerültél, mikor csak Mariskád sirat. Most mindenki magával törődik ebben az országban. Nincs, ki rád hederítsen.

SUTTOGÓ HANG Kedves Marim! Ő, aki szívem minden hézagját bírta, maga marad a földön. Ő volt mindenem, ő lesz utolsó sóhajtásom. Ha van egy jobblét, ott fenn ismét látjuk egymást.

DÖRGŐ HANG A TÁBORNOK ÚR OSZTRÁK ISKOLÁKAT VÉGZETT! A TÁBORNOK URAT BEFOGADTA AZ OSZTRÁK VEZÉRKAR. A TÁBORNOK ÚRNAK SOHA SEMMI BAJA A CSÁSZÁR ÖFELSÉGÉVEL NEM VOLT. AKKOR MIÉRT ÁRULTA EL? MIÉRT ÁRULTA EL?

KISS Magyarország befogadott engem. Nagyapám, Kiss Izsák itt telepedett le, örmény létére magyarrá lett. Édesanyám, Bogdánovits Anna egész életében magyarnak vallotta magát. Tőlem a magyar jobbagyaim sohase kérdezték, honnan származom. Körülöttem a társaság csupa kevertség. Örmények, szerbek, osztrákok, franciák, szászok, románok, lengyelek, olaszok, magyarok. Ha végül választani kellett, mondjuk úgy, hogy én a hazám kártyájára játszottam. Egyszer én választottam hazát ebben a játszmában. Azt a hazát, amely engem már kiválasztott. Magába fogadott. Hazát adó hazát.

DÖRGŐ HANG ELÁRULTA A FELSÉGES URAT! MIÉRT? MONDJA MEG, MIÉRT?

KISS Unalmas regulák unalmas rendszere! Szíve nincs az ilyen társadalomnak. Mindenki megvásárolható, minden előre kiszámítható. A halott szabályzatok többet érnek, mint a születő, lüktető élet. Mikor letettem az esküt a magyar alkotmány védelmére, egy pillanatig sem tétováztam. Én a hazának fogadtam hűséget. Még tetszett is, hogy új és érdekesebb és életesebb jövőnek vagyok lekötelezve. A bécsi hadvezetés otromba lekenyerezési kísérletei és még sokkal otrombább fenyegetései csak még jobban megerősítettek hitemben, hogy jól választottam. Én a holt helyett az élőt választottam. Az unalmas helyett az érdekfeszítőt. A regulák helyett a kalandot. Ma sem bánom.

SUTTOGÓ HANG Sokat fagyoskodom, nem tudok átmelegedni. Mi lesz velem télen?

KISS Erre ne gondolj. Télen már másutt leszünk.

SUTTOGÓ HANG Azt hiszed, télen majd fűtik a cellákat?

KISS Azt hiszem, ezzel nem lesz gondunk.

SUTTOGÓ HANG Október eleje van, és hideg. Mi lesz decemberben?

KISS Karácsony. A család ünnepe. Az ajándékok ünnepe. A boldogság ünnepe.

SUTTOGÓ HANG Nem lehetek boldog, mikor harmincnégy év buzgó szolgálat után csak alezredes vagyok. Albert fiam is itt van mellettünk

a börtönben. A legcekélyebb tisztességről és lelkiismeretről beszélek, a bírák meg sem hallanak.

KISS Majd meghallgat, öreg, a legfelső bíró. És ő igazságosan ítél.

SUTTOGÓ HANG Öregségemre zendülönek, felkelőnek, lázadónak, felségsértőnek tartanak. Pedig nálam hívebb, becsületesebb szolgája sohasem volt őfelségének, az én császáromnak.

KISS A te császárod a te Haynau tábornokodra bízta életedet. Erre egy fagarast se tehetsz. Amikor kihirdetik, hogy felvirradt az igazság napja, akkor jössz rá, hogy eljött a könyörtelenség, az embertelenség és a kegyetlenség ideje. Ezen siránkozni fölösleges. Lehet, de hatása nincsen.

DÖRGŐ HANG MIKOR SZÁNTA RÁ MAGÁT, HOGY GYALÁZATOSAN ELHAGYJA FELSÉGES URÁT, ÉS A MAGYAR KORMÁNY MELLÉ ÁLL? MIKOR TÖRTÉNT EZ?

KISS Én az első csatáimat a magyarok érdekében tulajdonképpen a császár parancsára vívtam. Mosolyogni lehet rajta, de ez a színtiszta igazság. Nagyikinda koronaterület tíz szerbek lakta községében lázadás tört ki a szerbek között. A karlócai gyűlés hatására a dühös emberek kaszát, kapát fogtak, szabályos parasztzendülés tört ki. A temesvári hadtest parancsára indultam Kikinda ellen nyolc század gyalogossal, hét század lovassal és hat ágyúval. Felperzselem a várost, ha Karátsonyi László torontáli főispán meg nem ígéri, hogy ártatlan áldozatok nélkül is rendet tesz. Csernovics Péter temesi főispán rögtönítélő bíróságot hozott létre, nélkülem intézte el a lázadókat. Ő Čarnojević pátriárka egyenes ági leszármazottja volt. Miért bántottam volna én a szerbeket, ha ő vállalta lenyugtatásukat. Hogy ebből még nagyobb felzúdulás támadt, annak nem én vagyok az oka. Parancsot teljesítettem, s hogy ezt most a magyar szabadságharc tetteihez sorolják, ez a történészek dolga lesz.

DÖRGŐ HANG TÁBORNOK, NE VEZESSE FÉLRE A BÍRÓSÁGOT! AZT KÉRDEZTE A TÖRZSHADBÍRÓ ÚR, MIKOR HAGYTA EL FELSÉGES URÁT?

KISS Ünnepelet hős lettem a perlaszi csata után. 1848 tavaszán a szerbek is teljesen megvadultak. Szerbiai szabadcsapatok szállingóztak át a Dunán, és mivel ellátásuk nem érkezett sehonnán, loptak, raboltak, fosztogattak mindenütt. A helybeli rácok még békések maradtak volna, de a szerviánok a forradalmi izgalmakat saját képükre formál-

ták. A megbékélésre hajlamos őslakosokkal szemben a konfrontációt, az élesen magyarellenes hangulatot szították, a vajdaságinak nevezett szerb nemzeti mozgalmat pedig a zsákmányolás és fosztogatás irányába terelték. Akkor már Nagybecskereken állomásoztattak. Júliusban mintegy hatezer szerb felkelő gyűlt össze Perlasznál, és élükre állt Đorđe Stratimirović, akit fővezérnek kiáltottak ki. Huszonkét ágyút is szereztek valahonnan. Nem én támadtam, ők indultak el Becskerek felé. Nekem akkor csak ezeröttszáz sorkatonám volt és hat ágyúm. De az én katonáim osztrák módi szerint voltak gyakorlatoztatva. Sorban maradtak a lövöldözés után is, megvárták a parancsot, ha támadni akartam. Szétszórtam a szerbek tömegét. Részben gyalogosan, részben szekereken szöktek a csata után a réteken és nádasokon át. Én még császári tiszt voltam. A pesti újságok écskai diadalról írtak.

SUTTOGÓ HANG Nagyon tisztelem a tábornok urat. Igaz, hogy a csatákban fehér-piros uniformisában lovagolt? Igaz, hogy fittyet hányt az ágyútűznek?

KISS Kit érdekel ez már, kedves Józsefem.

SUTTOGÓ HANG Lázár Vilmos vagyok, altábornagy úr.

KISS Kedves Vilmosom. Nekem nem is volt másik ruhám. Ha tudom, hogy ilyen jelenetekre sor kerül, szabatok egy vagy két strapabíróbb darabot.

SUTTOGÓ HANG De azt mesélték, hogy kilöttek az altábornagy úr alól három lovat.

KISS Szegény lovak! Egyrészt én tündököltem rajtuk élő célpontként, másrészt őket is fölszerelték aranyos nyereg tartóval, színes bokrétával.

Csoda, hogy nem pusztítottam abban a csatában több lovat.

SUTTOGÓ HANG Az a hír járta, hogy a golyó nem árt nagyságodnak.

KISS Nem találtak el. A lovak szenvedtek helyettem.

SUTTOGÓ HANG Az egész ország lelkesedett a perlaszi győztesért.

KISS Én is meglepődtem, és szégyelltem magam. Akkor kezdtem hiányolni, hogy nem figyeltem oda a hadtudományi órákon.

SUTTOGÓ HANG Mégis bizodalmat adott sok embernek Magyarországon.

KISS Egy hatalmas rablóbandát zavartam szét. De nem akadályoztam meg, hogy apróbb bandákra szétszóródva tovább garázdálkodjanak.

SUTTOGÓ HANG Isten áldja meg szerénységéért altábornagy urat.

KISS Akkor tanultam meg, hogy van stratégia. Az én hibám, hogy a perlaszi győzelem teljesen kiaknázatlan maradt. Ha nem habozok, és nem lovagolok egész nap Perlasz városában fel s alá az utcákon, akkor Bánát sorsa még 1848 júliusában eldőlhetett volna. Ha egyszerűen tovább vonulok Pancsova felé, nyoma sem maradt volna a bánáti szerb fölkelő seregnek. Nekem azonban elegendő volt a harcból aznapra, számolni a jövővel nem tudtam, élveztem, hogy életben maradtam. Aki nem gondol a holnappal, azt utoléri a végzete. Én győztem, a szerbek vesztettek, de következmények nélkül.

DÖRGŐ HANG ELÁRULTA ŐFELSÉGÉT! AUSZTRIA CSÁSZÁRÁT ÉS MAGYARORSZÁG KIRÁLYÁT!

KISS Árulta a fene! Igaz, hogy a magyar kormány kinevezett a honvédség első tábornokának, de a kinevezést maga a király írta alá! Arról meg igazán nem tehetek, hogy az újságok hősként emlegettek. Nem állta a hiúságom, hogy ne vegyek részt azokon az ünnepeken, amelyeket a boldog magyarság a tisztelemre szervezett. Fáklyás felvonulást tartottak Becskereken, Temesváron és Budapesten is. Végre használhattam fényes ruháimat, végre magam válogathattam a kínáló szépasszonyok között. Végre nem volt férfi az ünneplő termekben, aki nem ismerte el fensőbbiségemet. Hát kellett nekem ennél több? Ma sem sajnálom. Gyönyörű volt!

DÖRGŐ HANG NEM ÁTALLOTTA MAGÁT NEMZETI HŐSKÉNT ÜNNEPELTETNI! A VÁDLOTT ÚR NEM RENDELKEZIK KÜLÖNÖSEBB SZELLEMI KÉPESSÉGEKKEL! A KOSSUTH-PÁRT KIVETETTE RÁ A HÁLÓJÁT, ÉS A VÁDLOTT ÚR EBBE ÓVATLANUL BELEKEVEREDETT!

KISS Nemigen értettem én, hogy mi történik körülöttem. Főleg nem értettem a délvidéki nemzetiségi mozgalmakat. Csupa zűrzavar, csupa keveredés volt a fejekben. De azt értettem, hogy mellettem maradt Pikéty Ágoston, Nagysándor József, gróf Vécsey Károly a tisztikarból. Azt láttam, hogy kitart mellettem Vetter és Aulich ezredes, akik németek voltak. Mellettem harcoltak Damjanich és Knezić őrnagyok, akik szerbek voltak. Mellettem volt végig Kiss Pál százados, mellettem Láhner őrnagy. Ez nem hálól! Ez hűség, és az ügy igazságába vetett hit. Már ez megért minden áldozatot. Sokszor felteszem magamnak a kérdést, én voltam-e befolyással e pompás tisztikarra, vagy az ő egységes fellépésük kényszerített a kitartásra. Ma már nem kell ezt a

a kérdést fel se tennem. A csata eldőlt, derék dolog volt benne részt venni.

SUTTOGÓ HANG *Számot vetett-e mindenik magával,
Minő dologra szánta el magát?
Nagy a dicsőség, melyet mindegyik
Szerezhet itten, de tudjátok-e,
Csak nagy munkáért járhat ez a dicsőség!*

KISS Vilmos? Vilmos, te vagy?

SUTTOGÓ HANG Petőfi Sándort szavaltam, altábornagy úr.

KISS Igaz szavak. Sose tanultam meg verseket olvasni. Túl kapkodó, túl hebehurgya vagyok a szavakhoz.

SUTTOGÓ HANG Pedig sok mindent kimondott helyettünk. Hallga csak:

*Oh népem, eddig önmagad se tudtad,
Hogy létezel, s most tudja a világ,
Utolsó voltál, s ime a legelsők,
Most még ők is bámulva néznek rád.*

KISS Későn, túl későn ismertem meg saját értékeimet. Későn jöttem rá, ki lehettem volna. Későn fogtam föl, mily hiányokat kellett volna kitöltenem, hogy igazán megdicsőüljek. Sok tétovázás után, sok céltalan le-föl lovaglás után döntöttem úgy, hogy Dél-Bánátban leszámolok a magyar korona elleni lázadással. Akkor Pancsován már több mint tizenötezer felkelő volt. Köztük több mint hétezer szervián, akik Szerbiából, Boszniából és Montenegróból siettek az itteni szerbek segítségére. Kémeim jelentették, hogy harmincnégy löveggel rendelkeznek. Az az igazság, hogy elbízta magam. Akkor már altábornagyi ranggal és excellenciás címmel díszítettek, néha úgy képzeltem, elég, ha megjelenek, a felkelők szedett-vedett serege szertefut. Közben lőszerünk se volt elég a támadáshoz.

DÖRGŐ HANG **A TÁBORNOK ÚR FEGYVERES LÁZADÁSBAN VETT RÉSZT! TUDÁSÁVAL ÉS KARDJÁVAL SZOLGÁLTA A TÖRVÉNYES RENDET TÁMADÓ LÁZADÓKAT! EZÉRT HALÁLBÜNTETÉS JÁR!**

KISS Csata közben derült ki, hogy nincs több muníciónk. Nem vezethetem katonáimat neki az ellenséges lövegeknek. Kénytelen voltam visszavonulást rendelni. Ahogy Perlasznál szöktek a felkelők, úgy rohant mellettem most saját seregem fejtellenül. Az ijedség is ragadós,

nemcsak a lelkesedés. Belesápadtam saját tehetetlenségembe, saját butaságomba, amellyel ezt a rút futást előidéztem. Ha van erőm, főbe lövöm magam. Nekem még volt puskaporom.

DÖRGŐ HANG A TÁBORNOK ÚR JELAČIĆ SEREGÉT TÁMOGATÓ EGYSÉGEKRE TÁMADT! TEHÁT LÉNYEGÉBEN ÁRULÁST KÖVETETT EL!

KISS Először azt hívém, elveszett egész seregem. Szerencsére kiderült, hogy a fejetlenség volt nagyobb, mint a veszedelem. De ha a fejetlenség alatt a vezetés hiányát kell érteni, magam vagyok mindennek az oka. Tulajdonképpen Kossuthék vádolhattak volna árulással. Az a szörnyű való, hogy tudták, a nagy keveredésnek a tudatlanságom az oka. Megelőztem leváltásomat, lemondtam én magam. Ennyi józan eszem még volt. A kormány fölfelé buktatott. Létesítettek a kedvemért egy semmire való hivatalt, én lettem a főhadparancsnok.

SUTTOGÓ HANG Az altábornagy úr jóval fiatalabb tőlem, de nekem most is példaképem.

KISS Jobb lenne, Józsefem, ha immár magasabb rendű példakép után vágyakozna.

SUTTOGÓ HANG Az altábornagy úr nem szégyellt annyi harc után pennát venni a kezébe. Ezzel mindnyájunkat, akik az ellátmánynál dolgoztunk, szatiszfakcióban részesített.

KISS Szégyelltem biz én! Mint a kutya. De más választásom nem lévén, kénytelenségből vállaltam.

SUTTOGÓ HANG Nagyon nagy blamázs, de én azzal a kérelemmel fordultam a törzsbíró úrhoz, hogy tekintse enyhítő körülménynek ilyenfajta munkámat. Soha én nem kívántam csatázni meg vívni. Inkább olyan tisztviselő típus vagyok . . .

KISS Hát én nem voltam tisztviselőnek való, az biztos. De hűséget és kitartást kellett tanúsítanom. Ha én, mint évi félmillió forintot jövedelmező birtok tulajdonosa nem hátrálok meg, a sok kis szegény ember, ki póre életét fektette bele az ország történelmi vállalmányába, szívesebben maradt a honvédségben, az utolsó, a legutolsó percig. Tizenkét csatában száztíz ágyút fogtam el, de hogy mi a katonaság, azt csak az utolsó hónapokban tanultam meg, mikor magamnak kellett törődnöm az ellátmány pontos érkezésével, a bürokrácia sárkányának legyőzésével, a szervezés felületen nem látszó, de emberi életeteket biztosító gyakorlásával.

DÖRGŐ HANG KISS ERNST? MONDJA, HOGY JELEN!
HANGOSABBAN! MÉG HANGOSABBAN!

KISS Átkozott nehéz munka a hadtáp, az adminisztráció, a táborhelyek megszervezése, a hadipénztárak működtetése, az erődítési ügyek gördülékeny megszervezése. Ilyenekkel sohasem törődtem. Most meg szégyelltem volna magam, ha a csatamezőről levonulván pont az íróasztal mellett mondok csődöt. Ettől nehezebb büntetése a sorsnak engem nem érhetett. Életemben először nem jutott erőm se ruházatommal törődni, se kártyázni, se széptevésre, se fényelni.

DÖRGŐ HANG MI ELSŐ FERENC JÓZSEF, ISTEN KEDVEZŐ
KEGYELMÉBŐL AUSZTRIAI CSÁSZÁR, MAGYAR- ÉS
CSEHORSZÁG KIRÁLYA, DALMÁT, HORVÁT, TÓT, HALICS,
LADOMÉR . . .

KISS Több ismerősöm is biztatott, az általános zűrzavarban távozzam az országból. Lehet, hogy zsvány voltam egész életemben, ahogy megboldogult báró Loewen olyan népiesen megfogalmazta, de szószegő soha. Meg voltam róla győződve, hogy alattomoságot soha nem cselekedvén, igazságot mindig remélhetek.

DÖRGŐ HANG ... RÁMA, SZERB, KÚN ÉS BOLGÁRORSZÁGOK
APOSTOLI, ÚGY LOMBARDIA, VELENCE, ILLÍRIA, JERU-
ZSÁLEM STB. KIRÁLYA, AUSZTRIA FŐHERCEGE, TOSCA-
NA NAGYHERCEGE . . .

KISS Együgyű módon azt hittem, Haynau is segíteni fog, hiszen együtt szolgáltunk Olaszországban és Temesvárott is. Kerek nyolcvanezer forinttal tartozik nekem. És ahelyett, hogy elszámolna, hallom, birtokaimat zár alá helyezte, első dolga volt ingó vagyonomat, közte tizenégy mázsányi asztali ezüstkészletemet elszállíttatni.

DÖRGŐ HANG KISS ERNST TÁBORNOKOT EZENNEL
LEFOKOZOM, MINDEN BIRTOKÁTÓL MEGFOSZTOM,
GOLYÓ ÁLTALI HALÁLLAL MEGBÜNTETEM.

KISS Nem voltam eszményi hős. De szerettem volna egyszer igazi hőstettet végrehajtani. Ahogy szerettem volna még szebb férfi lenni, egyszer életemben igazi férj, családapa. Ahogy szerettem volna kártyában egyszer csalás nélkül nyerni. Egy asszony szerelmét megérdemelni. Egy ország csodálatát elnyerni. Ahogy szerettem volna a sok begyöpesedett agyúval szemben a szabadság nevében szólni. A szabadság énekét hallani.

SUTTOGÓ HANG Holnap megérkezik az amnesztia.

KISS József, ne reménykedj, írd meg az utolsó levelet szegény asszonyoknak, búcsúzz el tőle, ahogy illik.

SUTTOGÓ HANG De nekem is írásos üzenet jött. Hajnalban megmentenek bennünket.

KISS Vilmosom, ha nem felejtetted el, üdvözöld Mariskádat mindnyájunk nevében. Írd meg neki, utolsó percig irigyeltelek boldog házasságodért.

SUTTOGÓ HANG Altábornagy úr, vigasztaljon mással. Ne a biztos halállal. Én az életben reménykedem.

KISS Az ország élni fog. A szabadság ízét többé el nem felejtik soha. Nekünk más érdemünk már nem lehet.

SUTTOGÓ HANG Úgy érzem, nem kerül sor a legrosszabbra. Úgy érzem, a Felséges Úr megmutatja majd kegyelmét.

KISS Minden király mélységesen ragaszkodik hatalmához. A mi halálunk az ő hatalmát erősíti. Ezt hiszik a hóhérok mind. De a mi halálunk a jövődő alapköve. A mi sírjaink adnak nekünk örök kegyelmet.

SUTTOGÓ HANG Már csak sírni tudok, másra nem vagyok képes.

KISS Jó neked, Vilmosom. Sírj szabadon, a lélek megnyugszik tőle. Józsefem, jajgass bátran. Ami férfi ügy volt, befejeztetett. A később születettek majd lemérik, ki mennyit végzett a reá bízott feladatból. Hiába nem ömlik vérünk, legalább ne lássák a hóhérok reszketésünk. Most sírjátok ki magatokat, hogy holnap egyenesen álljatok. Bensőm nekem is reszket, de majd úgy teszek, mint csata előtt. Veszteni is, nyerni is lehet. Ha elvesztjük éltünk, megnyerjük öröklétünk. Ebben bízhatok, csúfos gyávaság rajtam se segít. Ennek a ketreclétnek végére jártunk. Emelje föl lelkeinket ennek tudata.

DÖRGŐ HANG KIVÉGZŐOSZTAG, CÉLOZZ! KIVÉGZŐOSZTAG, TŰZ! PUSKÁT LÁBHOZ! TISZTELEGJ!

(Lejelentőzene)